

Nei til EUs skriftserie

vett

Nr. 2 • Juni 2012 • Kr 40,-

HVA GJØR EØS MED LAND- BRUKET?

Hvordan EØS-avtalen endrer bondens hverdag og det norske matfatet

RETURUKE 31

INTERPRESS NORGE

Hildegunn Gjengedal og Morten Harper (red.)

HVA GJØR EØS MED LAND- BRUKET?

Hvordan EØS-avtalen endrer bondens
hverdag og det norske matfatet

Hefter i skriftserien VETT

1-2012: Morten Harper: *Hva er galt med EØS?*

4-2011: Marianne Granheim Trøyflat (red.): *Kvinner i krise*

3-2011: Boye Ullmann og Hilde Nylén (red.): *På kollisjonskurs*

2-2011: Morten Harper (red.): *Eurokrisen*

1-2011: Morten Harper (red.): *Nordområdenes geopolittikk*

3-2010: Jens Kihl (red.): *Kommunalpolitikk og EU*

2-2010: *EU-guiden* (spesialutgave)

1-2010: Morten Harper: *Stadig tettere union*

4-2009: Marte Nilsen (red.): *Finanskrisen og EU*

3-2009: Morten Harper (red.): *Sagaøyas ny virkelighet*

2-2009: Kjell Arnestad (red.): *EUs politi- og justissamarbeid*

1-2009: Helene Bank og Maria S. Walberg:

EPA: partnerskap eller nykolonialisme

6-2008: Andreas Halse og Morten Harper (red.):

Truer EU den nordiske velferdsmodellen?

5-2008: Utdanningspolitisk utvalg (red.):

Hånda i været – EU og utdanningspolitikk

4-2008: Dag Seierstad og Paul Gamlemshaug: *EUs postdirektiv*

3-2008: Morten Harper: *Feil klima i EU*

2-2008: Morten Harper (red.): *Lisboa-traktaten*

1-2008: Maria S. Walberg (red.): *Myntunionen*

Hvert hefte koster kr 40,- + porto. Medlemmer av Nei til EU kan abonnere gratis på VETT.

Send bestillingen din til: **bestilling@neitileu.no**

Alle VETT-utgivelsene kan også lastes ned på **www.neitileu.no**

Nei til EUs skriftserie VETT nr. 2 2012

© Nei til EU 2012

VETT-redaktør: Morten Harper

Layout: Eivind Formoe

Foto: Side 6-7: Haakon Sundbø, side 46-47 (norsk sau): Ernst Vikne, side 52-53: Thomas-Leth Olsen og baksiden: Ernst Vikne.

Trykkansvarlig: Datatrykk

ISSN: 1504-5374

ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 7000

Innhold

Forord	4
Del I - Konsekvenser av EØS-avtalen for norsk landbruk	6
EØS-konsekvensane kort fortalt	8
Svensk landbruk etter EU-medlemskapet	11
<i>Torbjørn Tuftte:</i>	
Landbruksvarehandelen mellom Noreg og EU	12
<i>Ivar Hellesnes og Eystein Skjerve:</i>	
EØS og veterinæravtalens virkninger	24
<i>Sigbjørn Gjelsvik:</i>	
Norsk landbrukspolitikk i EUs hender?	34
<i>Bell Batta Torheim:</i>	
Genmodifisert mat via Brussel?	40
Del II - EØS-avtalen og Island	46
<i>Erna Bjarnadóttir:</i>	
– Islandsk landbruk er sterkt påverka av EØS	48
Del III - Alternativ til EØS-avtalen?	52
Hvordan kunne Norges avtaler med EU sett ut uten en EØS-avtale	54
<i>Kai Norman Hansen:</i>	
– EU vil vere interessert i å skaffe seg preferansar	56
<i>Ivar Hellesnes og Eystein Skjerve:</i>	
– Uten EØS kunne vi gjenopprettet den veterinære grensekontrollen	62

Forord

«Landbrukspolitikken inngår ikke som en del av EFTA-samarbeidet, og vil heller ikke inngå som en del av EØS-avtalen»¹. Dette slo regjeringa fast i 1992. Men korleis har det egentleg gått?

Noreg har i 2012 framleis ein eigen landbrukspolitikk, med årlege forhandlingar mellom stat og landbruksorganisasjonar om pris og støtte til landbruket, marknadsregulering og ikkje minst tollvern mot EU-landa. Men likevel slår EØS-avtala inn i landbruket med ei tyngde som ikkje alle hadde sett føre seg før avtala vart inngått.

Då Europautredningen vart lagt fram i januar 2012 sa utgreiingsleiar Fredrik Sejersted at mange nok ville vere overraska over kor stor del av EØS-avtala landbruket utgjorde. Rundt 40 prosent av EØS-rettsaktene handlar om landbruk. Mat- og veterinærområdet er i hovudsak styrt av EØS-avtala etter at Veterinæravtala vart sett ut i livet i 1999. Handelen med landbruksvarer er liberalisert gjennom artikkel 19 og protokoll 3 i EØS-avtala, tekniske standardar for landbruksmaskiner blir standardisert, bu- og driveplikta blir gått etter i saumane og godkjenninga av genmodifiserte produkt (GMO) er berørt. I sum viser det at EØS-avtala har mykje å seie også for landbrukssektoren.

Europautredningen (fleirtalet) går langt i å seie at tilpassinga til EØS-regelverket har gått greitt, og at landbrukets unntak frå EØS-avtala har vore kostbart og til fordel for norske produsentinteresser, snarare enn forbrukaren. Er det slik? I dette Vett-heftet vil vi gå inn på dei ulike måtane EØS påverkar norsk landbruk, og kva konsekvensar dette får. Vi vil også prøve å sjå føre

oss korleis Noregs forhold til EU på landbruksområdet ville ha vore utan EØS-avtalen. Vårt naboland Island sitt forhold til EØS og landbruk blir også avlagt ein visitt.

God lesing!

Hildegunn Gjengedal

Nestleiar i Nei til EU og leiar av Landbrukspolitisk nettverk

Note

1 Stortingsproposisjon nr. 100 (1991-92), s. 119.

Del I
**Konsekvenser
av EØS-avtalen
for norsk
landbruk**

EØS-konsekvensane kort fortalt

Noreg har utanfor EU ein sjølvstendig landbrukspolitikk, men kva gjer EØS med landbruket?

Fyrst er det viktig å slå fast at Noreg gjennom å stå utanfor EU framleis har ein sjølvstendig landbrukspolitikk. Vi er ikkje ein del av EUs felles landbrukspolitikk, og kan dermed ha eit tollvern mot EUs produsentar som har heilt andre produksjonsvilkår enn norske bønder. Gjennom årlege forhandlingar mellom staten og bondelaga kan Noreg sjølv fastsetje storleik, utforming og fordelingsprofil på støttenivå og prisar, tilpassa norske forhold og prioriteringar. Vi kan drive marknadsregulering, og på den måten gjere næringa sjølv ansvarleg for å tilpasse produksjonen til behovet i den norske marknaden og ta ut så nær opptil framforhandla pris som mogleg. Alt dette ville vi miste som EU-medlem. Døme seinare i delen viser korleis det gjekk med Sverige som EU-medlem.

Likevel er landbruksområdet berørt av EØS-avtala. Europa-utredningen (NOU 2012:2) slår fast at landbruksaker no utgjer rundt 40 prosent av rettsaktene i EØS-avtala. Det meste av dette er knytt til Veterinæravtala, som vart lagt ved som ein tilleggsprotokoll til EØS-avtala, gjeldande frå 1999. Dette skjedde etter store protestar frå mellom anna landbruksmiljøet, store deler av veterinærmiljøet, SV og SP. Resultatet er at rundt 90 prosent av regelverket Mattilsynet har ansvar for er EØS-relevant. Reglar for dyrehelse, dyrevelferd, mathygiene og økologisk drift er meir eller mindre Brussel-styrt.

Handel med landbruksvarer

Handel med landbruksvarer er også regulert gjennom EØS-avtala. Landbruksvarer er ikkje omfatta av den frie vareflyten

i EØS-området. Men artikkel 19 og protokoll 3 i EØS-avtala inneheld reglar for handelen også for desse varene. Artikkel 19 slår fast at EU og Noreg skal møtast med to års mellomrom for å gjennomgå vilkåra for handelen. Intensjonen er å få til ei gradvis liberalisering av handelen med basis landbruksvarer (ost, kjøt, grønnsaker osv). Men dette skal skje innanfor partane sin landbrukspolitikk og på gjensidig fordelaktig basis. Sist avtale vart sett i verk i januar 2012, og innebar mellom anna ei utviding av den gjensidige ostekvota frå 4500 til 7200 tonn, i tillegg til kvotar på kjøt, grønnsakar, potet, frukt og fôrvarer. Dette skapar auka konkurranse for norsk produksjon.

Protokoll 3 i EØS-avtala regulerer handel med bearbeidde landbruksprodukt, som brød- og bakevarer, yoghurt, pizza og sausar. I utgangspunktet er desse varene omfatta av den frie vareflyten i EØS, men partane har lov å bruke toll, prisnedskrivning og eksportstøtte for å utjamne prisskilnaden på råvarer som inngår i produktet. Dei siste åra har vi sett ein stor auke i importen av bearbeidde landbruksvarer som brød og yoghurt frå EU.

Krav om harmonisering

Godkjenningsreglar for genmodifiserte produkt (GMO) er også i utgangspunktet ein del av EØS-avtala. Men Noreg har unntak. Med genteknologilova kan Noreg i tillegg til EUs krav til miljø- og helseisiko, stille krav til samfunnsnytte og berekraftig utvikling.

Også på eigedomssida legg EØS-avtala press på norsk landbruk. Dette trass i at det står i artikkel 125 i EØS-avtala at «denne avtale skal ikke på noen måte berøre avtalepartenes regler om eiendomsretten». EØS-avtala set i dag grenser for utforminga av sentrale verkemiddel som bu- og driveplikta, løysingsfristen i odelslova og moglegheita for å utforme ein differensiert politikk mellom ulike eigeformer i landbruket.

Tekniske krav og standardar er også påverka av EØS, gjennom reglar for harmonisering av varestandardar som Noreg har teke inn under EØS-avtala. Dette gjeld til dømes reglar for korleis traktorar skal utstyrast.

Landbruket har opplevd ei stor arbeidsinnvandring sidan fri flyt av arbeidskraft vart innført gjennom EØS-avtala. Særleg har auken vore stor etter at EU vart utvida austover i 2004. Frå 2003 til 2007 auka talet på arbeidsinnvandrarar i norsk landbruk frå 9000 til 17 000.

Utover i denne delen vil vi sjå nærare på konsekvensar av EØS-avtala for handel med landbruksvarer, veterinær-/ og matområdet og GMO.

Svensk landbruk etter EU-medlemskapet

Det svenske landbruket er drastisk endret de siste tyve årene. Samtidig som forbruket har økt, har produksjonen gått ned. Sverige er i dag langt fra å være selvforsynt med kjøtt og egg.

- Frem til 1990 var Sverige selvforsynt med kjøtt og egg. Sverige avregulerte landbrukspolitikken og kuttet støtteordningene på slutten av 1980-talet. I 1995 ble landet medlem i EU, og ble dermed del av EUs felles landbrukspolitikk og tollunion. Siden er importen av kjøtt og egg tidoblet til over 360 000 tonn. Den svenske importen er dermed omtrent like stor som hele den norske produksjonen av kjøtt og egg.
- Antallet bruk er redusert fra 100 000 i 1975 til under 70 000 i dag.
- Selvforsyningsgraden for kjøtt og egg i Sverige har i perioden 1990 til 2010 gått ned fra over 100 prosent til rundt 65 prosent. For storfekjøtt er nedgangen fra 99 prosent til 57 prosent, for svinekjøtt fra 111 til 76 prosent, for fjørfekjøtt fra 98 til 70 prosent og for lammekjøtt fra 77 til 38 prosent selvforsyning.
- Totalstøtten som utbetales er omtrent den samme som i Norge, selv om det er mange flere svenske bønder: 13 milliarder kroner. Åtte av milliardene kommer fra EU. Fem av støttemilliardene går til et prosjekt for å bevare kulturlandskap og bygdene.

(Kilder: Nationen 07.07.2011 og 11.06.2010 samt Jordbruksverket i Sverige 2012.)

Landbruksvarehandelen mellom Noreg og EU

Trenden i handelen mellom Noreg og EU er at importverdien til Noreg veks sterkt, medan eksporten til Den europeisk union står i ro.

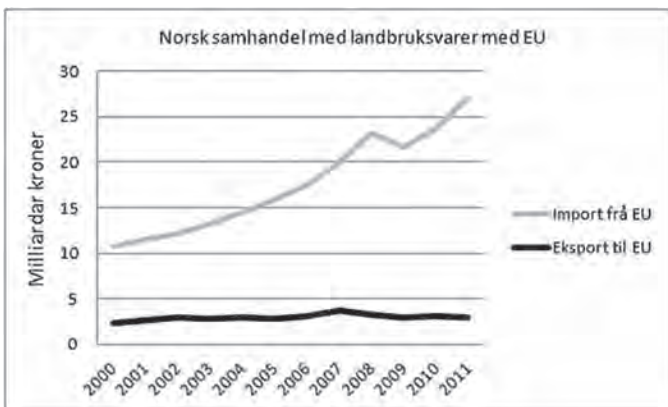
Av Torbjørn Tufte

Statsvitar, Landbrukets Utredningskontor

Den europeiske union er verdas nest største handelsaktør med landbruksvarer etter USA. EUs handelsbalanse på landbruksvarer med resten av verda er vanlegvis omtrent i balanse. I 2010 utgjorde landbruksvareimporten til EU 83 milliardar euro (628 mrd kr) og eksporten 89 milliardar euro. Dermed var handelsoverskotet 6 milliardar euro¹. EU har generelt svært offensive eksportinteresser på landbruksvarer mot marknader med høg betalingsvilje. Samstundes vernar EU eigen heimemarknad mot import ved hjelp av tollvern og minsteprisar på importvarer.

Det som skil EU frå andre leiande landbruksvare-eksportørar i verda er varesamansetjinga i handelen. Ein svært stor del av eksportverdien til EU vert generert gjennom sal av sluttprodukt som ost, vin, pizza, syltetøy og liknande.

Det vil i hovudsak seie at EU har ein eksportportefølje på landbruksvarer med import av råvarer (som soya, ris, kakao, kaffi med meir) og eksport av ferdigvarer. Om lag 67 prosent av eksportverdien til EU kjem frå eksport av sluttprodukt, medan importen av sluttprodukt utgjer berre 55 prosent av importverdien. Tilsvarende for USA, som er ein av

Figur 1. Noregs import av landbruksvarer frå EU saman med eksporten til EU. Kjelde: SSB/SLF.

EUs hovudkonkurrentar på landbruksvareeksport, er at sluttprodukt utgjør 44 prosent av eksportverdien og 76 prosent av importverdien². Denne strukturen i varesamansetjinga er det fremste konkurranseframtrinnet til EU i internasjonal landbruksvarehandel. EU har ein svært stor og konkurransekraftig matindustri. Næringsmiddelindustrien er òg EUs største industri-sektor. Norsk importstatistikk viser med all tydelegheit at vår næraste handelspartner er ein av verdas mest offensive landbruksvareeksportørar.

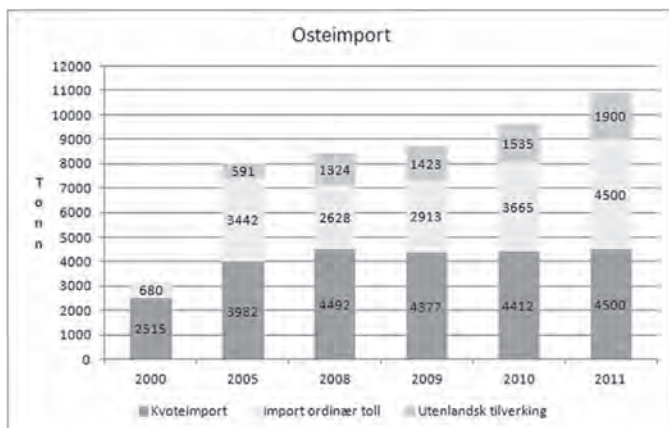
Noreg er EUs sjette største marknad

Noreg med sine 5 millionar innbyggjarar er EUs sjette største enkeltmarknad for landbruksvarer. Noreg importerte landbruksvarer for 40 milliardar kroner i 2011, og av dette var importen frå EU 27 milliardar. Den norske eksporten av landbruksvarer var 4,4 milliardar, og eksporten til EU var 3 milliardar³. Trenden i samhandelen på landbruksvarer mellom Noreg og EU er at importverdien til Noreg veks sterkt, medan eksporten til EU står i ro.

Noreg har formelt valt å gi om lag to tredjedelar av verdas land reelt betre tollvilkår og marknadstilgang på landbruksvarer enn det Noreg er forplikta til å handheve gjennom WTO-avtala. Viktigast for landbruket er likevel dei omfattande tollpreferansane EU har fått framforhandla i samband med EØS. I tida med EØS-avtala viser utviklinga i forholdstalet på samhandelen ein klar trend. I 1995 var forholdstalet 1 til 4 i favør av EU. I år 2000 var det 1 til 4,5, i 2005 1 til 5,5, medan det i 2010 og 2011 var høvesvis 1 til 7,5 og 1 til 9.

År	1995	2000	2005	2010	2011
Noreg : EU	1 : 4	1 : 4,5	1 : 5	1 : 7,5	1 : 9

Tabell. Forholdet mellom EUs eksport til Noreg og norsk eksport til EU. Importen av landbruksvarer frå EU i 2011 var 27 milliardar kroner.

Figur 2. Norsk osteimport i volum etter år og tolldeklarering.

Kjelde: SSB/SLF.

Samhandelen på landbruksvarer mellom Noreg og EU utgjør store verdiar. Som referanse er den norske landbruksvareimporten frå EU på om lag same verdi som den samla norske sjømateksporten til EU (30 milliardar i 2011)⁴.

Årsakene til utviklinga er fleire. For det første har Noreg alltid handla mykje og hatt ein rimeleg stor import av landbruksvarer. Vidare er EU Noregs viktigaste handelspartnar og det er dermed ikkje spesielt oppsiktsvekkjande at mykje av norsk landbruksvareimport har opphav i EU.

Likevel er det meir grunn til å stusse over utviklinga som er så eintydig på at norsk import aukar medan eksporten står stille. Ein vesentleg grunn til utviklinga er den aukande liberaliseringa av landbruksvarehandelen mellom Noreg og EU knytt til artikkel 19 og protokoll 3 i EØS-avtala. I tillegg er det mykje som tilseier at denne utviklinga i samhandelen vil halde fram, dersom Noreg ikkje tek politisk grep for å endre trenden. Ein vesentleg grunn til å hevde at utviklinga vil halde fram er endringar i Den felles landbrukspolitikken (CAP). I EU har ein gradvis lagt

om landbruksoverføringane, frå støtte til produksjon til direkte støtte til gardbrukaren uavhengig av produksjon, såkalla gardstøtte (single payment). Dette har konsekvensar for samhandelen, fordi det har gitt EU råvareprisar som ligg nærare verdsmarknadprisane enn tidlegare. Ein ringverknad er då eit styrka tollvern for EU-marknaden mot norsk eksport, fordi tollsatsane til EU ikkje vert reduserte sjølv om innlandsprisane vert det. Vidare vert det norske tollvernet i praksis svekka mot EU, fordi reduserte prisar gjer at avviket mellom norsk pris og EU-prisar no er større enn då ein inngikk avtala.

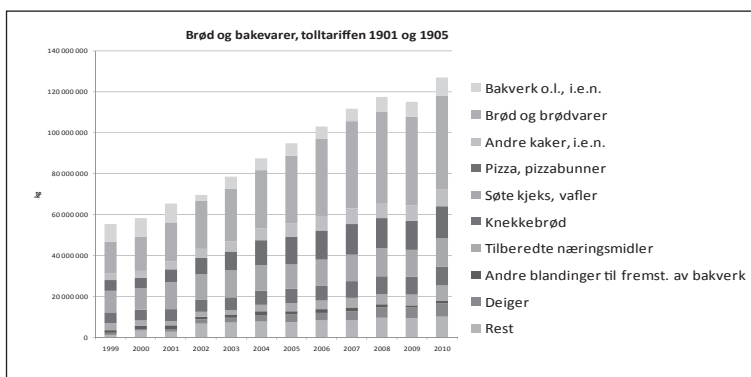
Liberalisering på gjensidig fordelaktig basis?

Landbruk er ikkje definert inn i EØS-avtala. Landbruk og handel kjem likevel inn i avtala gjennom artikkel 19 (utviklingsklausulen) og protokoll 3.

Artikkel 19 i EØS-avtala seier at partane skal søkje å liberalisere handelen ytterlegare, innanfor rammene i landbrukspolitikken til den enkelte, og liberaliseringa skal skje på gjensidig fordelaktig basis. Artikkel 19 gir EU ei formell brekkstang til å krevje forhandlingar med Noreg kring marknadstilgang på landbruksvarer. Sist med artikkel 19-avtala som trådte i kraft ved årsskiftet⁵. Ifølgje Agra Europe sikrar dei nye tollkutta saman med dei eksisterande preferansane, at omtrent 60 prosent av eksportverdien til EU på landbruksvarer eksporterast til Noreg tollfritt. Agra Europe skriv vidare at kjelder frå EU-kommisjonen hinta om at den rike marknaden i Noreg gir store eksportmoglegheiter for matvareindustrien til EU⁶.

Protokoll 3 gjeld ei rekkje industrielt tilverka landbruksvarer som pizza, bakevarer, yoghurt med meir. Varene som er lista opp i Protokoll 3 inngår i den frie vareflyten, men ut frå følgjande vilkår (RÅK eller ordninga for råvarepriskompensasjon):

- Sikre avsetjinga av innlandske råvarer frå eige jordbruk.

Figur 3. Norsk importutvikling på bakeverk og liknande i volum for 1999-2010. Kjelde: Felleskjøpet.

- Legge til rette for konkurranse i industriledet, utan at ein skal konkurrere på råvareprisen.

Verkemidlet for at dette skal skje er full kompensasjon til industrien for ulik råvarepris. EU og Noreg kan nytte toll, prisnedskrivning til industrien eller eksportstøtte for å oppnå denne kompensasjonen. Både Noreg og EU nyttar råvarepriskompensasjon i handelen. Gjeldande avtale vart sett i verk 1. november 2004.

I tida etter at EØS-avtala vart sett ut i livet har den politiske linja til Noreg vore å gi fleire tollpreferansar på landbruksvarer. Resultata avteiknar seg ved at importerte varer tek mykje av marknadsveksten på ei rekkje av basisproduksjonane i Noreg. Mønsteret som avteiknar seg over tid er at råvareproduksjon i primærledet stagnerar, samstundes vert avsetjing av norske råvarer og tilverka produkt frå norsk matindustri stadig sterkare utfordra i heimemarknaden. Denne utviklinga tyder at avsetjinga av norsk råvareproduksjon og arbeidsplassar i norsk næringsmiddelindustri er under eit vedvarande og aukande press.

Den felles landbrukspolitikken i endring

I EU har det vore ei omfattande omlegging av subsidiane til meir direkte støtte til bøndene. Særskilt vart

denne strategien tydeleg med CAP-reformen Agenda 2000, der det var eit uttalt mål å betre konkurransekrafta til landbruket og næringsmiddelindustrien ved å redusere prisane på råvarer gjennom å auke den direkte økonomiske stønaden til bøndene:

«[I landbruksreformen] Agenda 2000 var målet att gynna det europeiska jordbrukets konkurrenskraft. EU fortsatte sänka stödpriserna och kompenserade genom höjda direktstöd.»⁷

Linja med stadig sterkare frikopling av støtta er vidareført i Midtvegsgjennomgangen i 2003 og Helsesjekken frå 2007/2008. Eit resultat av at ein stadig større del av inntektene til bøndene er sikra gjennom direkte utbetalingar uavhengig av produksjon, er at prisane til gardbrukarane for produksjon og sal av varer kan reduserast. Det vart vidare tilgang på «ferske» pengar innanfor CAP, for når råvareprisane vart senka nærare verdsmarknadsprisane, fekk ein samstundes frigjort pengar fordi eksportsubsidiene vart billigare. Bonden treng ikkje så stor margin på råvarene for å sikre inntekta, fordi ein langt større del av inntekta er sikra i botn gjennom direkte subsidiar til bonden frå CAP.

Dei direkte overføringane er utrekna etter historiske produksjonsvolum på det enkelte gardsbruket. Denne kombinasjonen av at EU har lagt om dei økonomiske overføringane for å få prisane nærare verdsmarknadsprisar, og at Noreg gir EU betre marknadstilgang, har konsekvensar over tid for utviklinga i samhandelen.

I relasjonen mellom Noreg og EU har Noreg i hovudsak defensive interesser og EU offensive eksportinteresser når det gjeld landbruksvarehandel. Nokre av dei mest produktive jordbruksareala i verda ligg innanfor Unionen. Jordbruket i EU har ein produksjonskapasitet, både i primærleddet og sekundærleddet, som ut frå storleiken på den norske landbruksvaremarknaden truleg kan dekkje denne utan større problem. Dette,

kombinert med at EU generelt har lågare kostnadsnivå enn Noreg, større skalaføremoner og reformene av CAP med direkte stønad til bonden for å senke råvareprisane, gjer at produksjons- og handelsinteressene til EU utfordrar norsk produksjon.

Handelsinteressene til EU på landbruksvarer er å auke landbrukseksporten til Noreg og andre marknader med høg betalingsvilje og stor marknad for sluttprodukt, og samstundes verne eigen produksjon mot andre store landbruksvareeksportørar med sterk konkurransekraft, som Brasil, Australia, New Zealand og USA. I samhandelen mellom ein av verdas leiande landbruksvareeksportørar og ein stor nettoimportør som Noreg med produksjon retta mot heimemarknaden, har desse ulike posisjonane i tida etter EØS-avtala avteikna eit mønster der samhandelen vert stadig meir asymmetrisk i favør av EU og disfavour av Noreg.

Spesiell innfallsvinkel i EØS-meldinga

Europautredningen, NOU 2012:2 *Utenfor og innenfor – Norges avtaler med EU*, har ein spesiell innfallsvinkel til landbruket og EØS. For det første vert det via stor plass til grensehandelen, i staden for å drøfte den formelle samhandelen som faktisk høyrer til under tosidige avtaler. I tida med EØS har Noreg stadig gitt betre marknadstilgang til EU gjennom reforhandlingar ut frå artikkel 19 og Protokoll 3. Det å då drøfte grensehandelen, som er utelukkande styrt av norske reguleringar gjennom reisegodsforskriftene, er i beste fall irrelevant. Utvalet gir vidare eit inntrykk av at det norske landbruket og landbrukspolitikken er noko særlege og spesielt. Til dømes står det:

«Norsk landbruk og deler av den norske landbruksbaserte matindustrien har vært og er relativt sterkt skjermet fra utenlandsk konkurranse, sammenlignet med EU-statene der det internt er fri handel med mat og landbruksvarer.»⁸

Det er nettopp her heile poenget ligg. EU er ein tollunion. Dermed er Noreg eitt tollområde på landbruk og EU eit anna. Handel internt i EU er i internasjonal handelspolitikk eit lokalt fenomen tilsvarende den fri vareflyten mellom Nordland og Akershus, eller Texas og Florida. Det er faktisk å lage ein marknad med fri flyt av varer, tenester, kapital og arbeidskraft som er eit av hovudpoenga i traktatane til EU. Formelt er det ikkje import og eksport mellom EU-land, då dei er eitt tollområde i internasjonal handel og éin medlemsstat i WTO-forhandlingar. Ikkje minst er EU sin heime-marknad absolutt skjerma mot konkurranse frå land som ikkje er medlemar i EU. Vidare held meldinga fram med:

«Norge har lenge ført en landbrukspolitik med høye overføringer, sterkt importvern og klare målsettinger knyttet til produksjon og inntekt, og ivaretagelse av flere ikke-økonomiske hensyn, som spredt bosetting, miljø og bevaring av kulturlandskap. Norge har også hatt en målsetting om å bevare en norsk matindustri som i størst mulig grad baserer sin produksjon på norske råvarer.»⁹

Det er då nærliggande å stille spørsmål om utvalet i det heile har lese noko om kva mål og verkemiddel som er definert i Den felles landbrukspolitik til EU. Dette er mål som er tilnærma samanfallende med målsetjingar i CAP og for den del dei fleste industrialiserte land, og også andre land som har politiske mål om å sikre eigen befolkning mattryggleik i tydnad matforsyning og trygg mat. Det er òg vanleg å stille krav til miljø og dyrevelferd for korleis maten skal produserast i ei rekkje industriland, sjølv om det er «ikke-økonomiske hensyn» i form av at produksjonen ikkje vert rimelegare, snarare tvert om så tyder dette ofte auka produksjonskostnader.

Bruk av tollvern og økonomiske overføringer til

bønder for å sikre landbruket og matforsyning er sjølve premissane som realiserer Den felles landbrukspolitikken til EU. Rett nok er det fleire EU-medlemsstatar som har ekstra økonomiske subsidiar til eigne gardbrukarar i tillegg til CAP-overføringane, men i dei fleste medlemslanda er det overføringane frå CAP som utgjer den største økonomiske stønaden. Vidare er toll det godkjente verkemiddelet i WTO for å regulere eigen marknad, både på landbruksvarer og industrivarer. Både tollsatsane og dei økonomiske landbruksoverføringane til både Noreg og EU er notifiserte og legetime i henhold til den gjeldande WTO-avtala.

Bakgrunnskilder

Tufte, T. (2007): *Samhandel med landbruksvarer i lys av EØS – Ei gjensidig balansert utvikling?*, Rapport 6-2007. Oslo, Landbrukets Utredningskontor.

Tufte, T. (2009): *Handelsstrategiar og handelsstruktur – EU som aktør i internasjonal landbruksvarehandel*, Rapport 1-2009. Oslo: Landbrukets Utredningskontor.

Tufte, T. (2011): *Tollvernet forvitrar – Norsk landbruksvarehandel i lys av EØS og tredjeland*, Rapport 7-2011. Oslo: Landbrukets Utredningskontor.

Noter

1 European Commission: Monitoring Agri-trade Policy (MAP), No. 01-11 May 2011.

2 European Commission: Monitoring Agri-trade Policy (MAP), No. 02- 07 July 2007.

3 Norsk handelsstatistikk 1995- 2011 frå SSB/SLF.

4 Norges sjømatråd.

5 Prop. 62 S (2010-2011).

6 Agra Europe 28/9-2010.

7 Jordbruksverket, internettadresse 14.11.2011: <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/handel/politikochframtid/eusjordbrukspolitikk/varforengemensamjordbrukspolitikk.4.6beab0f111fb74e78a78000936.html>

8 NOU 2012:2, side 661.

9 NOU 2012:2, side 661.

Artikkel 19

Artikkel 19 i EØS-avtala regulerer handelen med basis landbruksvarer som kjøtt, ost og grønnsaker. I avtala blir det mellom anna slått fast at:

- Partane med to års mellomrom skal møtes for å vurdere handelen med sikte på gradvis liberalisering.
- Liberaliseringa skal skje innanfor dei respektive partane sin landbrukspolitikk.
- Liberaliseringa skal vere gjensidig fordelaktig.

Den siste avtala vart gjeldande frå 1. januar 2012 og omfatta i hovudsak:

- Auke i gjensidig ostekvote frå 4500 tonn til 7200 tonn.
- Førebelse kvotar på 900 tonn storfe, 800 tonn kylling og 600 tonn gris.
- Kvotar på grønnsaker, poteter, frukt og bær.
- Fjerning av toll på 186 varelinjer med svært låg toll.

Protokoll 3

Protokoll 3 i EØS-avtala regulerer handel med bearbeidde landbruksvarer, som pizza, bakevarer, sausar og supper. Varene inngår i den frie vareflyten mellom Noreg og EU, men partane kan utjamne råvareprisen mellom EU og Noreg gjennom:

- Toll på import av råvaren.
- Prisedskringstilskot til industrien.
- Eksportstøtte.

Dei produkta som er med i ordninga er eksplisitt nedteikna i egne lister. Basisen for samanlikning er skilnad frå verdsmarknadspris i 1994. EU og Noreg forhandlar med jamne mellomrom om protokoll 3. Sist inngått avtale vart sett i verk 1. november 2004.

EØS og veterinæravtalens virkninger

Hvordan har EØS påvirket Norge når det gjelder mattrygghet, dyrevelferd og dyrehelse?

Av Ivar Hellesnes

Veterinær og seniorrådgiver i Mattilsynet

og Eystein Skjerve

Professor ved Norges veterinærhøgskole

For å forstå hvordan EØS-avtalen har påvirket Norges politikk på mat- og veterinærområdet, er det viktig å se helt tilbake til det såkalte «EU-direktiv nr. 1» fra 13. juni 1988¹ da Brundtland-regjeringa påla alle departementer å søke harmonisering med EUs regelverk når nytt regelverk skulle vedtas eller gammelt skulle revideres. Slik var Norge allerede før EØS-forhandlingene i gang med en ganske omfattende harmonisering av regelverket også på veterinærområdet (en betegnelse som omfatter mattrygghet, dyrevelferd og dyrehelse, både på land og i vann). En av konsekvensene av dette var at store norske og nordiske reforminitiativ ble lagt i skuffen da EØS-forhandlingene nærmet seg. Det mest synlige var det store arbeidet med en modernisering av kjøttkontrollen, som først nå, 25 år seinere, delvis tas opp igjen i EU.

Som en del av eller samtidig med tenkingen omkring EUs indre marked kom også en betydelig endring i den norske statsforvaltningen ved at habilitetsspørsmål og konkurranseutsetting/privatisering av statlige institusjoner kom for fullt omkring 1990. En del av dette ytret seg ved at sterke fagmyndigheter representert ved for eksempel helsedirektøren og veterinærdirektøren fikk redusert sin myndighet betraktelig.

EØS-forhandlingene er i gang

I første del av EØS-forhandlingene, rundt 1990, var det få tema som direkte angikk veterinærområdet. Fremdeles var det ikke noe som tydet på at Norge skulle forlate grunnleggende prinsipper ved at disse feltene skulle inn i EØS-avtalen. Etter hvert så man imidlertid at EUs regelverk ville kunne endre vår smittestatus både når det gjaldt folk og dyr, og fagmiljøene engasjerte seg. I Nei til EFs rapport fra januar 1992² kom advarsler fra veterinære fagmiljø, især for visse tema innen mattrygghet. Det var da, som nå, faglig konsensus omkring risiko også innen tilsyn og departement at en full integrering i EUs regime kunne gi

store konsekvenser for mattrygghet og dyrehelse. Selv om EØS-avtalen medførte stor harmonisering av regelverket, var landbrukspolitikken og vårt omfattende veterinære grensevern ikke endret på grunn av avtalen.

EU-debatten

Da EU-medlemskap kom på dagsorden tok debatten av blant veterinærer og andre fagfolk innen landbruk og helse. Man så på EU-medlemskap som en dramatisk trussel mot norsk landbruk og de rammevilkår som da regulerte det veterinære området. Disse spørsmålene ble viktige i debatten før folkeavstemninga, der organisasjonen Veterinærer mot EU³ arbeidet tett sammen med Nei til EU⁴ og produserte egne fagutredninger med en sterk og begrunnet skepsis til konsekvensene av et EU-medlemskap. Det er også verdt å minne om at EU på 90-tallet gjennomlevde en serie med skandaler som viste de store problemene en slet med (salmonellaepidemier, medisinrester i mat, dioksin i fôr og mat) før det hele kulminerte med en kolossal bølge da det i mars 1996 ble kjent at kugalskap, BSE, smittet til mennesker.

I 1994 var det derfor en sterk faglig konsensus innen veterinære og medisinske fagmiljø at et EU-medlemskap kunne medføre en betydelig trussel mot folkehelse, dyrehelse og dyrevelferd. Det er unikt at ca. halvparten av norske veterinærer og ca. 80 prosent av distriktsveterinærene var medlemmer av Veterinærer mot EU, noe som åpenbart var et stort nederlag for daværende veterinærdirektør Gudbrand Bakken – som var vant til særdeles lydige kolleger. Mens Bakken valgte å forbli taus i EU-debatten, argumenterte hans kollega Atle Ørbech Sørheim (daværende direktør i Statens Næringsmiddeltilsyn) mot hele synet at medlemskap ville påvirke smittesituasjonen.

Allerede under EØS-forhandlingene forsto det norske embetsverket på veterinærområdet at man

burde utnytte de mulighetene som lå i EUs tankegang rundt smittestoff. Man var selvsagt klar over at forekomst av ulike sjukdommer og smittestoff varierte enormt fra område til område innen unionen, og land mot nord hadde (og har!) den overlegent beste tilstanden. På basis av overvåkingsprogram over tid kunne man kreve såkalt «fristatus» eller «tilleggsgarantier» ved innførsel av dyr og mat. Norske myndigheter har fra denne tid hatt en serie slike program, minst ett for hver dyreart, slik at man kan stille ekstra krav ved import mht dokumentert frihet fra spesifiserte smittestoff. En spesiell situasjon har man på matområdet der den såkalte «salmonellagarantien», som både Norge, Island, Sverige og Finland har og som fører til at import av de fleste dyr og alle kjøttvarer må følges av et helsesertifikat som garanterer at det ikke er påvist salmonellabakterier i varen. Dette har ført til at de mest infiserte varepartiene blir nekta innførsel, men garantien gir likevel ikke like god status som mat produsert innenlands.

Med EØS-avtalen hadde vi overtatt bortimot hele EUs regelverk på området mat og dyrehelse. I hovedsak var disse basert på de samme prinsippene som norske forskrifter og lover, selv om formen og volumet var forskjellig. Det vi derimot IKKE hadde overtatt, var den veterinære grensekontrollen.

I samme periode kom imidlertid WTO inn bakveien (vedtatt 30. november 1994, to dager etter folkeavstemninga om EU-medlemskap), som krevde en annen organisering av blant annet importvernet, ved at de tidligere importforbudene ble erstattet av et såkalt «kvantitativt grensevern» der høye – ofte svært høye – tollsatser var det viktigste virkemiddel. WTO-avtalen har dessuten de samme mulighetene som EUs regelverk, nemlig å kreve fristatus og tilleggsgarantier på basis av dokumentasjon av egen god status.

Veterinæravtalen: Utvidelse av EØS-avtalen

Ved inngangen til 1995 hadde vi altså fremdeles et nasjonalt regelverk for den veterinære grensekontrollen. Samtidig arbeidet Brundtland-regjeringa systematisk for en sterkest mulig tilpasning av det norske regelverket til EUs regelverk. Det er også mye som tyder på at regjeringa ville få avsluttet en debatt om disse sakene før en eventuell ny folkeavstemning om medlemskap ved en stadig sterkere regeltilpasning. Allerede sommeren 1995 kom det så fram at Norge ønsket å utvide EØS-avtalen til også å gjelde den veterinære grensekontrollen. Et viktig element i den debatten som kom, var at landbruk og oppdrett/fiske har motsatte interesser fordi fisk først og fremst er en eksportvare, mens landbruksprodukter er for innenlands konsum.

Både fra landbruksnæringa og veterinærhold ble regjeringas initiativ tatt svært negativt imot. Allerede noen uker etter kom det fra landbruksnæringa et krav om en faglig konsekvensutredning av å ta over EUs regelverk. Denne ballen ble forsøkt lagt død av Landbruksdepartementet, men saken fikk nytt moment da husdyrorganisasjonene ba Den norske veterinærforening gjennomføre en slik konsekvensutredning. Arbeidet med dette ble igangsatt i 1995 og rapporten ble offentliggjort i juni 1996⁵. Nyheten vinteren 1996 om at kugalskap kunne gi sjukdom på mennesker, førte ikke til mindre publisitet.

DNV-rapporten⁶ var blant annen skrevet av tidligere veterinærdirektør Olav Sandvik, daværende rektor ved NVH, Hallstein Grønstøl, og tidligere minister i Korbvaldregjeringa, Anton Skulberg, noe som ga rapporten en faglig tyngde som gjorde at den aldri ble seriøst motsagt i faglige fora. Rapporten tok et overordna perspektiv med mulige effekter av en utvidet EØS-avtale sammen med endring av handelsmønsteret ved lavere tollbarrierer gjennom WTO og dermed sterk økning av importen av mat og dyr. Veterinærforeninga fulgte opp

med en egen rapport om matområdet i 1998⁷.

Veterinæravtalen vedtas

Regjeringsskiftet i 1997 betydde at det ble KrF, H og Sp som skulle få vedtatt den såkalte veterinæravtalen i Stortinget. Veterinæravtalen ble heftig debattert helt fram til vedtak i Stortinget 17. desember 1998. Fremdeles var det egentlig ingen faglig dissens om det problematiske som DNVs fagrapport hadde pekt på. Ett av svarene på rapporten var at regjeringa planla en flere «kompenserende tiltak» for å bøte på de problemer som rapporten pekte på.

Gjennom kampanjer fra Nei til EU⁸ og landbruks-, forbruker- og miljøorganisasjoner gjennom «Trygg mat-alliansen» utviklet dette seg til at SPs fire statsråder tok dissens i regjeringa og stemte imot avtalen. Også innen KrF og H var det sterke kritiske røster. Den som fulgte debatten i Stortinget kunne også legge merke til at Landbruksdepartementets dokumenter knapt ble referert i debatten, mens Veterinærforeningens rapport⁹ ble omtalt i de fleste innlegg.

Kompenserende tiltak

Gjennom hele denne debatten om utvidelse av EØS-avtalen ble det bevilget store ressurser til oppgradering av både Statens Dyrehelsetilsyn, Statens næringsmiddeltilsyn og Statens Institutt for folkehelse. Dette ble gjort ved diverse kompenserende tiltak (etablering av et zoonosesenter, bedret overvåkning mm) for å søke å minimalisere mulige negative sider ved utviklingen.

Ved utvidelsen av EØS-avtalen gjennom veterinæravtalen skjedde store endringer i systemet ved at staten så å si trakk seg tilbake fra importvernet og i stor grad overlot dette til «Husdyrnæringens koordineringsenhet for smittebeskyttelse ved import» (KOORIMP). Resultatet ser vi i dag, da det nesten ikke er import av storfe og svin, mens transport av hest og særlig kjæledyr inn og ut av Norge i praksis er ute av kontroll.

Hovedårsaken er at det på disse områdene ikke finnes organisasjoner som kan håndheve dette på en faglig god måte.

Forvaltningssystemet ble også lagt om til i stor grad å måtte kjøre kostbare dokumentasjonsprogrammer for å kunne hevde fristatus og tilleggsgarantier for en del sjukdommer og dermed kunne intervensere i det handelsbefordrende EU-regelverket. Dette har ført til at en stor del av ressursene i det som ble Mattilsynet går til programmer som ikke har noe med norsk dyrehelse, dyrevelferd eller folkehelse å gjøre. I 2009 regnet Mattilsynet med at bare 20 prosent av ressursene til overvåkings- og kartleggingsprogrammer var nasjonalt bestemte ut fra egne behov.

Etablering av Mattilsynet

Som en konsekvens av alle matskandalene i Europa tok EU på slutten av 90-tallet det naturlige skrittet og skilte tilsynet fra næringsinteressene, og laget uavhengige, rådgivende systemer gjennom European Food Safety Authority (EFSA). På mange måter var dette foranledningen til etablering av Mattilsynet – med ett viktig unntak: I Norge valgte en å legge det nye tilsynet under Landbruks- og matdepartementet, stikk i strid med råd fra andre land. Det er lett å lese dette som en landbrukets kamp for å opprettholde et eget departement. Riktignok ikke helt, for både Helse- og omsorgsdepartementet og Fiskeri- og kystdepartementet har faglig ansvar for deler av Mattilsynets regelverk. Mattilsynet sliter av og til med dette ved at LMD legger inn næringsargumenter for Mattilsynets virksomhet. Derfor har blant annet nisjeprodusenter og småskalaprodusenter i visse situasjoner fått særbehandling.

Situasjonen i dag

Situasjonen i 2012 kan kort oppsummeres ved at Mattilsynets forvaltningsansvar er basert på 90 prosent

EØS-regelverk og 40 prosent av rettsaktene som Norge overtar fra EU gjelder tilsynets område. Et omfattende, delvis faglig godt, men uoversiktlig, regelverk er resultatet. Grensekontrollen er privatisert – utbrytere kan ødelegge for alle – og næringsas organisasjon KOORIMP gjør det som tidligere var myndighetenes jobb. Alle forhold underordnes hensynet til handel, «placing on the market», og føre-var-prinsippet står svakt. EØS har satt bremsene på innen mange områder der det har vært behov for forbedringer i regelverket, som for eksempel kjøttkontrollen.

For å få fart på arbeidskraftens mobilitet er regelverket mht kjæledyr og sportsdyr blitt svært liberalt. Dette var ikke del av EØS-avtalen men er nå fullt og helt inne. Man har fortsatt sterkt fokus på hundegalskap, rabies, som opptrer med ujevne mellomrom på ulike steder og er konstant til stede i ville dyrepopulasjoner i en del land, blant annet på Svalbard. Norge og Sverige er fri for smitten og vaksinasjon med dokumentasjon er obligatorisk. Kontroll ved grensepasseringer er for en stor del ganske illusorisk, og man kan kjøre bil fra sør til nord i Europa uten å møte en eneste grensekontroll. Et annet smittestoff er revens dvergbandelorm som er endemisk i Sentral-Europa, og som krever medisinsk behandling av hunder og katter som har vært i utlandet i og med at også Sverige nå har påvist smitten. Kontroll av at dette blir gjort er bortimot fraværende.

Import av såkalte «gatehunder» (eierløse hunder som eksporteres til blant annet Norge fra Romania, Spania og Ungarn) er de siste åra blitt vanlig. Det er en aktivitet som myndighetene har svært liten kontroll med og som har ført til påvisning av flere hittil ikke påviste smittestoff her i landet¹⁰. Dette blir en sak som vil finne vegen til mediernes storoppslag om kort tid.

Regjeringas oppsummering av EØS-avtalens virkninger

I Europautredningen ble omtalen av det veterinære området stort sett overlatt statsviteren Frode Vegge-land, som i en egen rapport¹¹ belyste dette. Rapporten er overflatisk og viser verken forståelse eller interesse for den faglige konsensus som fremdeles finnes blant veterinærer og andre. Dessverre fikk denne rapporten prege utredningen ganske mye.

Direktiver, forordninger og andre lovtekster fra EU

Den første perioden Norge var medlem i EØS kom lovtekstene i form av direktiver. Det er regler som kan innarbeides i landets eksisterende regelverk. De siste åra er det imidlertid blitt nesten bare forordninger som må innarbeides i landets lover. Dette er dokumenter som ikke skal røres – de skal vedtas slik de er skrevet. Juristene har slitt med dette, og den måten det nå blir gjort, er å formulere en «gjennomføringsforskrift» som rett og slett konstaterer at forordningen er norsk lov og der den blir et vedlegg til gjennomføringsforskriften. Dette, kombinert med tekstenes ofte uhyre kompliserte struktur og formuleringer, gjør tolkningsarbeidet svært vanskelig. At jurister ikke har ropt varsko om dette tidligere er en gåte. Norske forskrifter på veterinærområdet skal jo følges av dem som driver virksomhet på feltet, og for dem blir rammene for oppgavene nesten ugjennomtrengelige.

Konklusjon

De biologiske konsekvensene av veterinæravtalen preges av næringas store innsats for å begrense import av husdyr. Derfor er det i dag import av kjæledyr, hest og delvis sau som representerer hovedutfordringen, dersom målet er å opprettholde vår gode situasjon på smitteområdet. Når det gjelder kjæledyr er dette et område som nevnt nesten uten kontroll. Vi ser allerede konturen av en snikende import av

salmonellainfeksjoner, andre smittestoff som kan overføres fra dyr til mennesker og husdyrsjukdommer via denne trafikken. Det er ennå uklart om økningen av tarminfeksjoner som campylobacter og salmonellainfeksjoner hos mennesker er direkte forårsaket av EØS-avtalen eller om reservoaret av farlige varianter av *E.coli* hos drøvtyggere er importert.

Når det gjelder matbårne sykdommer preges dette av en større import, men også en endring av mønstret ved at det er salater, spirer, krydderurter og andre vegetabilia som i dag dominerer når det gjelder internasjonale utbrudd¹².

Noter

- 1 Brundtland GH 1988. Harmonisering av norske lover og forskrifter med EFs regelverk. Brev fra Statsministerens kontor til departementene, 13.06.1988.
- 2 Kaldhusdal M, Evensen Ø 1992. Kap 5.8: EØS og dyrehelse. I: *EØS-avtalen. Virkninger for Norge*. Rapport Nei til EF; 2. utg, ss. 34-35.
- 3 Skjerve E 1992. Kap 5.9: EØS og næringsmidler. I: *EØS-avtalen. Virkninger for Norge*. Rapport Nei til EF; 2. utg., ss. 35-36.
- 3 Flaatt J, Landsverk K, Skjerve E (red.) 1994. *Fri flyt av smitte og medisiner*. Rapport Veterinærer mot EU, 105 s.
- 4 Skjerve E 1994. Kap. 14. Dyrehelse, dyrevern og næringsmidler. I: *Norge og EU. Virkninger av medlemskap i Den europeiske union*. Nei til EU, ss. 161-166.
- 5 Skjerve E, Grønstøl H, Rimstad E, Sandvik O, Skulberg A 1996. *Matvarekvalitet, dyrehelse og internasjonal handel*. Rapport Den norske veterinærforening, 219 s.
- 6 Ibid.
- 7 Hellesnes I 1998. *Utvidelse av EØS-avtalens vedlegg I. Med en vurdering av foreslåtte endringer og kompensatoriske tiltak på næringsmiddelområdet*. Rapport Den norske veterinærforening, 36 s.
- 8 Reistad E, Hellesnes I, Tungesvik S (red.) 1997. *Grenser for sykdom og smitte*. Nei til EUs skriftserie, nr. 5, 32 s.
- Diverse forfattere 1998. *Trygg mat krever grenser for sykdom og smitte*. Nei til EUs skriftserie, nr.1, 32 s.
- Seierstad D 1998. *Siste sjans for den veterinære grensekontrollen*. Nei til EUs skriftserie, nr. 3, 32 s.
- Hellesnes I (red) 1999: *Trygg mat eller biologiens globalisering*. Nei til EUs skriftserie, nr. 3, 44 s.
- 94 Se note 5.
- 10 Davidson RK m.fl. 2012. «Har revens dvergbandelorm, *Echinococcus multilocularis*, kommet til Norge?» Norsk veterinærtidsskrift, ss. 82 – 86.
- 11 Veggeland F 2011. *Norges forhold til EU på mat- og landbruksfeltet*. Delrapport Utvalget for utredning av Norges avtaler med EU, mai 2011, 57 s.
- 12 Se www.utbrudd.no.

Norsk landbrukspolitikk i EUs hender?

Reglene for omsetning av landbrukseiendommer, blant annet hvem som kan erverve og på hvilke vilkår, berører kjernen i norsk landbrukspolitikk.

Av Sigbjørn Gjelsvik

Prosjektleder i Alternativer til dagens EØS-avtale

EØS-avtalen er i stadig endring, tyve år etter at den ble inngått høsten 1992. Områder som man fra norsk side la til grunn at avtalen ikke skulle gjelde, er i dag blitt en del av den. Slik blir avtalen stadig mer omfattende. Dette skjer dels gjennom at Norge godtar nye direktiver på områder man forutsette lå utenfor EØS, dels skjer det gjennom forhandlinger om utvidelser, og ikke minst skjer det gjennom overvåkingsorganet ESA og EFTA-domstolens nytolkning av avtalen.

Ikke lenger kun vår eiendom

På Europaportalens temaside om landbruk slås det tydelig fast at «landbruk er ikke en del av EØS-avtalen, med unntak av veterinærsaker og plantehelse [samt handel med landbruksvarer og produkter].»¹ For eiendomspolitikken gjelder i tillegg EØS-avtalens artikkel 125 som slår fast at «Denne avtale skal ikke på noen måte berøre avtalepartenes regler om eiendomsretten.» Likevel har viktige elementer i eiendomspolitikken for landbruket kommet under press fra ESA, og norske myndigheter har akseptert at EØS legger begrensninger på utformingen av sentrale virkemidler som bo- og driveplikt, løsningsfristen i odelsloven, samt muligheten til å utforme en differensiert politikk mellom ulike eierformer i landbruket.

Reglene for omsetning av landbrukseiendommer, blant annet hvem som kan erverve og på hvilke vilkår, berører kjernen i norsk landbrukspolitikk. De nærmere reglene som regulerer dette finner man blant annet i konsesjonsloven, jordloven og odelsloven. I forbindelse med at disse lovene ble foreslått endret, omtalte den rødgrønne regjeringen i Ot.prp. nr. 44 (2008-2009) blant annet følgende om forholdet til våre EØS-forpliktelser:

«[Da EØS ble inngått fant en] at reglene ikke var til hinder for fri flyt av kapital fordi verken bestemmelser eller praksis fører til forskjellsbehandling

mellom norske borgere og borgere fra andre land... I ettertid har Norge i forbindelse med etterfølgende rettssaker for EF-domstolen lagt til grunn at avgjørelser innen saksfeltet vil kunne innvirke på norske forhold.»²

EU-domstolen griper inn

EU-domstolen har blant annet gitt uttrykk for at konsesjonsregler ikke kan være diskriminerende eller utformes slik at konsesjon alltid skal nektes dersom eieren ikke selv vil drive (jf. Ospelt-saken fra Østerrike i 2003). I etterkant av at denne dommen falt, omtalte landbruksdepartementet virkningene på den norske boplikten slik:

«En konsekvens av dommen er imidlertid at praksis må endres slik at det skal legges vekt på en individuell vurdering av om det er nødvendig å opprettholde lovens utgangspunkt som er personlig boplikt, eller om boplikten kan oppfylles av andre enn den nye eieren.»³

I en sak mot Danmark i 2007 (Festersen-saken) fastslo EU-domstolen at danskenes regler om 8 års personlig boplikt på landbrukseiendommer under 30 hektar var i strid med kravet om fri flyt av kapital. Regjeringen oppsummerer konsekvensen for EØS av disse sakene slik:

«Innholdet i EØS-avtalen artikkel 40 og den domstolspraksis det er redegjort for gir ikke et klart bilde av de krav lovgivningen må oppfylle for å være akseptabel sett i lys av EØS-retten. Dette er en ulempe når det skal utformes nasjonal lovgiving.»⁴

Regjeringen konkluderer videre med at «begrunnelsen for reglene vil altså være avgjørende for lovligheten av boplikten.»⁵ Man viser til Odelslovutvalget, som

mener at ett års innløsningsfrist i Odelsloven kan innebære en EØS-rettstridig begrensning på den frie flyt av kapital, men at de endringene i odelsloven som ble foreslått skulle medføre at man var innenfor EØS-avtalens regler.

Landbruk og personlig eierskap

I norsk landbrukspolitikk har det gjennom tidene blitt vektlagt betydningen av det personlige eierskapet, altså at landbrukseiendommer bør eies av fysiske personer. I forbindelse med Ot.prp. nr. 79 (2002-2003) viste Bondevik II-regjeringen til at det var bred enighet blant høringsinstansene for dette prinsippet, og uttalte videre at:

«dette er norsk tradisjon, og har vist seg å være en stabil og rasjonell eierform. En slik eierform vil kunne hindre at eiendommen blir en kapitalplasing hvor eierne ikke er bosatt, og brukeren er uten eiertilknytning. (...) Etter departementets oppfatning bør dette utgangspunktet komme klart til uttrykk i gjeldende lovverk, ikke bare indirekte slik forholdet er i dag...»⁶

Men heller ikke her er vi herrer i eget hus – dersom vi skal legge ESAs nytolkning av EØS til grunn. Etter deres forståelse av avtalen vil en regel om at aksjeselskaper ikke kan få konsesjon innebære en forskjellsbehandling av ulike eierformer som rammes av EØS-avtalen. Etter endringen av konsesjonsloven i 2003 har derfor ESA hatt et særlig fokus på selskapers muligheter for å erverve landbrukseiendom i Norge. For at det ikke skal være forskjellsbehandling, må det i ESAs øyne i praksis foreligge en reell mulighet for selskaper til å erverve landbrukseiendom. Norske myndigheter har stilltiende akseptert ESAs forståelse og tilpasset norsk praksis til dette.

Man kan ha ulike vurderinger av hvor store

konsekvensene så langt har vært av norske myndigheters aksept av denne nytolkningen av EØS. Det som uansett er sikkert er at man har lagt sentrale virkemidler i norsk landbrukspolitik i EUs hender – stikk i strid med hva man gir inntrykk av utad.

Noter

1 Europaportalens temasider om landbruk, <http://www.regjeringen.no/en/sub/europaportalen/europatemaer/europa-landbruk.html?id=444305>

2 Ot.prp. nr. 44 (2008-2009), s. 42.

3 Rundskriv M-2/2004: «Bo- og driveplikt - de rettslige rammene og saksbehandlingen», side 8.

4 Ot.prp. nr. 44 (2008-2009), s. 43.

5 Ibid, side 43.

6 Ot.prp. nr. 79 (2002-2003), side 66.

Genmodifisert mat via Brussel?

På grunn av EØS-avtalen må Norge ta stilling til de GMOene EU godkjenner, men kan prioritere andre hensyn.

Av Bell Batta Torheim

Rådgiver i Utviklingsfondet og medlem av Bioteknologinemnda

Ingen av de multinasjonale selskapene som selger genmodifiserte organismer (GMOer) har foreløpig brydd seg om å søke om å få dem omsatt i Norge. På grunn av EØS-avtalen må imidlertid Norge ta stilling til de GMOene EU godkjenner. Regjeringa vurderer nå om den skal godkjenne genmodifisert mais, som vi gladelig kunne forholdt oss både uvitende og uinteressert til om det ikke var for våre forpliktelser overfor EU.

Hva er GMO?

I teorien åpner genmodifisering opp for uendelig med muligheter der artsgrensene kan overvinnes, og gener med ønskede egenskaper kan flyttes fritt: ved bruk av genteknologi kan en gris få et gen fra en bakterie, en tomat kan få et gen fra en flyndre. Likevel er det GMOer som tåler sprøytemidler eller som produserer insektgift, som dominerer på markedet. Dette er fordelaktig for bonden som stadig tar over mer jord når naboer går konkurs eller hiver inn håndkleet når neste generasjon ikke vil ta over: større areal skal produseres med mindre arbeidskraft. Dermed er det fordelaktig at bonden kan sprøyte mot ugras så mye han vil uten at avlingen tar skade. Det forskes på genmodifisering av stadig flere planter og dyr, men kommersielt er det i all hovedsak genmodifisert mais, soya, bomull og raps det dreier seg om.

GMO i EU

Opinionen i EU er svært kritisk til GMO. I februar i år flyttet det tyske kjemikalieselskapet BASF virksomheten til USA fordi de var lei av den store motstanden mot GMO i EU. I mange år var det et *de facto* moratorium på GMO der ingen GMOer ble godkjent fordi unionen utarbeidet et nytt regelverk. Dette provoserte USA, som brakte EU inn for tvisteløsningsmekanismen i WTO, der EU fikk smekk på fingrene – en unødvendig forsinkelse ved vurdering av godkjenning av GMOer er ikke helt forenelig med WTO-forpliktelsene.

Kjerneelementene i EUs regelverk for godkjenning av GMO er utsetningsdirektivet, som krever at GMOer ikke skal utgjøre helse- eller miljørisiko hvis de skal dyrkes, og mat- og fôrforordningen, som regulerer godkjenning av import av GMO til mat og fôr. Til nå er noen titalls GMOer godkjent til import. De fleste landene i EU har tatt i bruk GMO-fôr, så den billige svineribba kjøpt på Svinesund stammer med andre ord mest sannsynlig fra gris som er fôret på GMO. For øvrig har en rekke matprodusenter i Frankrike og Tyskland begynt å merke sine kjøttprodukt som «ikke-GMO» når kyllingen, grisen eller kua ikke har blitt fôret med GMO.

EU har til nå kun godkjent tre GMOer til dyrking. Den mest utbredte er en mais, MON810, fra Monsanto som produserer insektgift. Det er primært Spania som dyrker denne, mens en rekke andre land, som Ungarn, Østerrike, Frankrike, Hellas, Italia og Tyskland, har innført nasjonale forbud. I april i år ble Polen siste land i rekka som innførte nasjonalt forbud etter store protester mot denne maisen, inkludert en aksjon blant birøktere som dumpet tusenvis av døde bier utenfor landbruksministerens kontor. GMOer som produserer insektgift, dreper ikke bare de skadelige insektene, men kan også ramme nyttige insekt som sommerfugllarver og mariehøner – og honningbier, som spiller en viktig rolle i pollinering av andre jordbruksplanter.

Uavklart om nasjonal styring

Mais fra Bayer CropScience, som er genmodifisert til å tåle glufosinat-ammonium, har også blitt godkjent til dyrking. EU skal fase ut bruken innen 2017 fordi det er skadelig for mennesker, dyr og natur.

I 2010 godkjente EU en potet, Amflora, som skal brukes til industriformål. Den er genmodifisert slik at den har en annen sammensetning av stivelse enn vanlig potet. Sverige produserer settepotet av Amflora, men allerede første sesong snublet de litt ved startstreken

da en annen genmodifisert potet som ikke er godkjent, hadde blandet seg inn i avlingene med Amflora.

I mars i år diskuterte EU et kompromissforslag om at medlemsland selv skal kunne bestemme hvilke GMOer som skal være lov å dyrke innefor sine landegrensler, men forslaget fikk ikke kvalifisert flertall. Den mangeårige diskusjonen om mulighet til å desentralisere beslutninger om godkjenning av dyrking har derfor fremdeles et åpent utfall.

Verdens beste genteknologilov?

I Norge skal godkjenning av hver enkelt GMO skje etter genteknologiloven. For å bli godkjent må GMOen ikke ha noen miljø- og helserisiko. I tillegg er etiske forhold og bidrag til bærekraftig utvikling og samfunnsnytte selvstendige vurderingskriterier. EUs utsettingsdirektiv har blitt en del av EØS-avtalen, men Norge har fått rom til å følge genteknologilovens krav til godkjenning. Mens EU ser helt bort fra vurdering av mulig miljø- og helserisiko som GMOen utgjør i produksjonslandet, er dette noe som det skal legges vesentlig vekt på i den norske vurderingen av bidrag til bærekraftig utvikling.

Ingen genmodifisert mat eller fôr er til nå godkjent i Norge. Kun genmodifisert nellik og tobakk har tidligere blitt godkjent, men de er ikke i salg. Norge har tidligere forbudt genmodifisert mais, raps og sikori (en urt). Rundt ti GMOer sendes på høring årlig, alle fra EU. Nå ligger fire GMOer til sluttbehandling i regjeringen: en raps, to mais og en potet.

Rapsen er genmodifisert til å tåle sprøytemiddel (Roundup), men selv om Monsanto kun har søkt om import, anbefaler Direktoratet for naturforvaltning at rapsen ikke godkjennes. Det finnes mange ville slektinger som uønskete gener kan spre seg til, og rapsen utgjør derfor en miljørisiko.

For maisen fra Bayer CropScience, som er genmodifisert til å tåle glufosinat-ammonium, gjelder søknaden

både import og produksjon. Men glufosinat-ammonium ble forbudt i Norge i 2010, derfor har denne maisen null samfunnsnytte i Norge. Nettverk for GMO-fri mat og fôr, bestående av en samlet norsk bondebevegelse, en rekke miljø- og utviklingsorganisasjoner samt Coop Norge Handel, har utfordret regjeringen med en t-skjortekampanje der en rekke regjeringsmedlemmer og stortingspolitikere har fått t-skjorte med påskriften: «Jeg elsker genteknologiloven». Fortsatt bruk av skadelige sprøytemidler er ikke et bidrag til bærekraftig utvikling. Særlig etisk er det heller ikke å tillate import av et produkt som er så skadelig å produsere at produksjonen ikke er godkjent her til lands. Også den andre maisen er genmodifisert til å tåle sprøytemiddel (Roundup).

Selv om regjeringen har hatt rapsen og de to maisene til vurdering siden juni 2008, er det uklart når den vil fatte endelig beslutning.

Antibiotikaresistens

Amflora inneholder gen som koder for antibiotikaresistens. Selv om EU alt har godkjent den, ligger poteten ikke an til å bli godkjent i Norge. Fôrforskriften under Matloven inneholder nemlig et forbud mot alle GMO med intakte antibiotikaresistensgener.

Men hvor lenge vil dette norske forbudet holde? Mens det ved norsk implementering av EUs utsetningsdirektiv har blitt enighet om at Norge kan følge den norske genteknologiloven, så forhandles det nå i Brussel om hvordan Norge skal innlemme EUs forordning om mat og fôr i norsk regelverk. Mens Norge per i dag har et generelt forbud mot intakte antibiotikaresistensgener, har EU klassifisert antibiotikaresistensgener i ulike fareklasser utifra hvor mye brukt de ulike preparatene for antibiotika er i human- og veterinærmedisin. Men dette varierer jo for hvert land, og det er vanskelig å si generelt hvor viktig de ulike antibiotikapreparatene er for et helt kontinent. I

den pågående harmoniseringsprosessen er det derfor fare for at det gode med den norske loven ryker.

GMO-fôret laks?

I påvente av fullføring av harmoniseringsprosessen med EU har Mattilsynet valgt å gi de fire fiskefôrprodusentene BioMar, Skretting, EWOS og Polarfeed tillatelse til å bruke GMO-fôr et år av gangen, nå fram til 15. september 2012. Mens norsk landbruk har en selvpålagt restriktiv linje der de ikke vil ta i bruk GMO-fôr, ligger oppdrettsnæringen an til å bli den første til å bruke GMO i matproduksjon i Norge. Fremdeles betyr de imidlertid at de enda ikke har tatt i bruk GMO-fôr, men kun vil gjøre det om de får problemer med å få tak i GMO-fri maisgluten og soya-protein til fiskefôret.

Bundet med én hånd

Uten EØS-avtalen hadde ikke Norge behøvd å ta stilling til de GMOene som de multinasjonale selskapene søker om å få omsette i EU. Sveits nyter godt av sitt midlertidige forbud mot GMO ut 2013, og ingen GMOer er i bruk hverken til mat eller fôr. Mens EU-medlemsland enda ikke har rett til å bestemme hvilke GMOer som skal dyrkes nasjonalt, har Norge en slik rett. Vi har fått unntak for EUs utsetningsdirektiv i EØS-avtalen slik at vi kan følge godkjenningsskriteriene i den norske genteknologiloven. Men vil regjeringen benytte dette handlingsrommet og si nei til de fire GMOene som ligger på miljøministerens bord? Et annet åpent spørsmål er hva utfallet blir av harmonisering av norsk matlov med EUs forordning for mat og fôr: Vil det norske forbudet mot intakte antibiotikaresistensgener bestå?

I spørsmålet om godkjenning av GMO er regjeringen bundet med én hånd ved at vi må ta stilling til hva EU godkjenner. Det avgjørende er hva regjeringen velger å gjøre med sin frie hånd.

Del II
**EØS-avtalen
og Island**

– Islandsk landbruk er sterkt påverka av EØS

EUs regelverk for mat og veterinærområdet er omdiskutert på Island. Reglane har resultert i dårlegare tilgang på veterinærtenester for bønder i mange deler av landet.

Erna Bjarnadóttir intervju av Hildegunn Gjengedal

Erna Bjarnadóttir er avdelingsdirektør i det islandske Bondelaget (Bændasamtök Íslands). Organisasjonen har markert seg som motstander av islandsk EU-medlemskap.

Korleis blir islandsk landbruk påverka av EØS-avtalen?

Landbruket er sterkt påverka av gjennomføringa av EUs reglar for mat og veterinære saker. EUs matlov skulle takast inn 27. april 2008, og bli sett ut i livet for fullt frå 27. oktober 2009. Resultatet var at EUs matlov vart teken inn 1. mai 2010 og sett ut i livet frå 1. november 2011.

Islands bondelag jobba hardt for å få til endringar frå starten av. Fyrst og fremst kravde vi ei vidareføring av forbodet mot import av ferske animalske produkt (som kjøt og egg), og å oppretthalde kravet om at importert kjøt skal ha vore frose i minst 30 dagar før det kjem inn til Island.

Ei anna sak dreidde seg om veterinære tenester. Innføringa av EUs matlovgjeving innebar eit skilje mellom veterinærkontroll og kommersielle tenester. Dette har påverka tilgangen på veterinærtjenester i tynt befolka område.

Eit tredje punkt som kan nemnast er den bilaterale avtala mellom Island og EU om handel med landbruksvarer under artikkel 19 i EØS-avtala. Denne avtala inneber tollfrie kvotar av enkelte produkt, som svin, kylling og storfe frå EU til Island. Det må likevel også nemnast at Island har fått auka marknadstilgang til EU for enkelte produkt.

Matvareindustrien oppfyller no EU-krava, og der er ingen grensekontroll når det gjeld helseinspeksjonar.

Kva konsekvensar har dette fått for landbruket på island?

Konsekvensane har vore meir import av jordbruksprodukt til Island, særleg for kjøt. På den andre

sida har innføringa av EUs matlovgeving gjort det enklare å eksportere islandske produkt til EU vis a vis helsereguleringar. Dette var eit svært viktig argument for eksport av fisk til EU.

Var det stor diskusjon i Island før landbruket vart innlemma i EØS-avtalen?

Ja, det var stor diskusjon i forkant av innføringa av EU-regulering på mat og veterinærområdet. Det viste seg gjennom at iverksetjinga vart utsett i to år. Kort tid etter at EU-lovgjevinga vart teken inn, klaga Islands handelsforeining til ESA. Dei meinte EUs mat- og veterinærlovgeving ikkje var korrekt iverksett, og at import av ferskt, kjølt kjøt skulle bli tillate. ESA skreiv til islandske styresmakter og ba om ei forklaring. Regjeringa svarte i mars i år, og ventar no fleire spørsmål frå ESA.

For islandske bønder har endringane i veterinærø-tenester også vore ei stor sak, og vi jobbar framleis med å finne løysingar, sidan dei nye reglane har resultert i dårlegare tilgang på tenester for bønder i mange deler av landet.

Er det diskusjon i dag om effektane av EØS-avtalen på landbruket?

Ja, særleg på mat- og veterinærområdet.

Korleis vil skilnaden mellom EØS-avtalen som i dag og fullt EU-medlemskap vere for Island?

Under eit EU-medlemskap ville EUs felles landbruks-politikk (CAP) bli teke inn, med mindre vi kunne få viktige unntak. Dette ville endre fundamentalt måten vi kunne støtte landbruket på, og opne grensene for import frå EU og frå tredjeland EU har avtaler med. Det betyr også at Islands bilaterale avtaler med tredjeland må reviderast, og der er ingen garanti for at Island vil få behalde avtaler som til dømes den kvotefrie eksporten av sauekjøt til Noreg (600 tonn).

Dette gjeld også Høyvik-avtala om tollfri handel med Færøyane.

Det islandske bondelaget reknar med at dette vil ha dramatiske negative effektar for inntektene og lønsemda i landbruket, og tvinge mange bønder ut av næringa. Bondelaget har kravd at ein skal kunne legge toll på import av landbruksprodukt frå EU, også etter at Island eventuelt blir medlem. Dette gjeld sjølvsagt også import frå tredjeland.

Forhandlingane om mattryggleik og dyrehelse vil også legge press på forbodet mot import av levande dyr, animalske produkt og plantar, både frå EU og tredjeland. Dette fordi Island då måtte ta inn EUs sine plikter gjennom internasjonale avtaler som WTO.

Er det ein diskusjon i Island om andre alternativ enn EU-medlemskap og EØS?

Nei

Korleis trur du forholdet mellom Island og EU på landbruksområdet kunne ha sett ut utan ein EØS-avtale og utan medlemskap i EU?

Det er vanskeleg å seie. Sannsynlegvis ville det vore mindre handel med landbruksprodukt. Nasjonale reglar for mattryggleik og dyrehelse ville gjelde.

Del III

Alternativ til EØS-avtalen?

Hvordan kunne Norges avtaler med EU sett ut uten en EØS-avtale

Prosjektet Alternativer til dagens EØS-avtale la i mars 2012 fram Alternativrapporten om ulike måter Norge kan ordne forholdet vårt til EU på.

Rapporten skisserer åtte alternativ til dagens EØS-avtale, som i kortform kan oppsummeres slik:

- EU-medlemskap
- En meir omfattende EØS-avtale
- Bruke handlingsrommet i EØS
- Et slankere EØS (ta områder ut av avtalen)
- Multilateralt regelverk (som WTO)
- Oppdatert handelsavtale (basert på frihandelsavtaltalen)
- Bilateral handels- og samarbeidsavtale
- Regional avtale (gjennom EFTA)

Alternativer til dagens EØS-avtale er et samarbeid med blant andre Fagforbundet, EL&IT Forbundet, Nei til EU, Fellesforbundet, Natur og Ungdom, Norges Bondelag, Norges Bygdekvinnelag og Norsk Bonde- og småbrukarlag.

Alternativrapporten kan du lese og laste ned her (pdf):
www.alternativprosjektet.no.

Vi har undersøkt hvordan forholdet til EU på landbruksområdet kunne vært uten EØS-avtalen, og spurt noen eksperter hva de mener om disse alternativene.

Alternativrapporten

Alternativer
til dagens EØS-avtale

– EU vil vere interessert i å skaffe seg preferansar

– Det som kjenneteiknar EU, er at dei alltid vil ha bindande avtaler med landa rundt, seier seniorrådgjevar Kai Norman Hansen i Norsk Landbrukssamvirke.

Kai Norman Hansen intervju av Hildegunn Gjengedal

Kai Norman Hansen er seniorrådgjevar i Norsk Landbrukssamvirke. Han har tidlegare vore landbruksråd i Brussel, kontorsjef i Statens Kornforretning (noverande SLF) og arbeid i Landbruksdepartementet. Han var med og forhandla Noregs osteavtale med EU.

Korleis kunne handelen med landbruksvarer mellom EU og Noreg vore innretta om EØS-avtala fall bort?

Det som kjenneteiknar EU, er at dei alltid vil ha bindande avtaler med landa rundt. Det er difor urealistisk at det ikkje ville vere ei eller form for avtale også på landbruksområdet mellom EU og Noreg. Sidan vi er nettoimportørar av landbruksvarer vil også EU vere interessert i å skaffe seg preferansar gjennom ei avtale.

Trur du utfallet ville blitt veldig forskjellig frå dagens avtale?

Nei. Særleg fordi Sverige no er EU-medlem og dermed på andre sidan av forhandlingsbordet. Presset for å opne opp for meir import av landbruksvarer ville vere like sterkt.

Ville det vore ein fordel å sleppe presset frå resten av EØS-avtala

Det er ynskjeleg, men eg trur det politiske presset frå andre sektorar og EUs landbruksinteresser ville vere der uansett.

Ville vi sleppe dynamikken i avtala, gjennom t.d. krav om revisjon av artikkel 19 annakvart år?

Så lenge det er kvoteregulering vil det alltid vere press for å auke kvotane. Det er også ulik tolking av artikkel 19. EU tolkar det som at det skal vere forhandlingar med to års mellomrom, medan eg tolkar det som at partane skal møtast, men ikkje nødvendigvis starte forhandlingar om utvida handel.

Korleis trur du EU ville stille seg til ei slik løysing?

EU ville sannsynlegvis vere kritisk til ei avtale som går i deira disfavør. Men det kjem også an på kor overtydande Noreg er.

Kva ville skjedd om vi gjekk tilbake til handelsavtala frå 1973? Kva låg i den?

I avtala frå 1973 låg det ikkje inne handel med basis landbruksvarer (ost, kjøt osv). Men handel med bearbeidde varer låg inne under protokoll 2 som sidan er blitt utvida til protokoll 3. Færre varer låg inne i protokoll 2. Om vi gjekk tilbake til ei rein handelsavtale ville vi blitt handsama som eit ordinært tredjeland. EU ville kunne gjeninnføre antidumpingtiltak og andre mottiltak, men dette vart ikkje brukt på landbruksområdet under det gamle regimet.

Kunne ein tenkje seg alternativ som «slankare EØS» der landbruket vart teke ut av avtala?

Dette ville kunne vere i strid med paragraf 24 i WTO-avtala som seier at i bilaterale og regionale avtaler skal alle økonomiske sektorar vere med. Men det treng ikkje bety at heile sektoren skal vere med. Denne paragrafen er gjenstand for tolking. Det vil likevel vere vanskeleg å ta ut igjen område som allereie ligg inne.

Korleis kunne ein «utnytte handlingsrommet» betre på landbruksfeltet om dagens EØS-avtale vart vidareført?

Ein må vere meir påhalden og prinsipiell i forhold til EØS-avtala sine intensjonar. Då utnyttar ein handlingsrommet. Til dømes må ein kunne krevje at det skal vere reell kompensasjon av råvarepris mellom EU og Noreg på varer som ligg under protokoll 3 (bearbeidde landbruksvarer). Eit anna døme er at det ikkje nødvendigvis skal vere utviding av handel gjennom artikkel 19 kvart andre år. Handlingsrommet

kan også utnyttast ved at ein ikkje gir for store konsesjonar til EU i artikkel 19-forhandlingane. EU-prensa uttalte til dømes etter inngåing av siste artikkel 19-avtala at den var svært sjenerøs i EUs favør. Noreg burde ha brukt handlingsrommet til å betre ivareta sin interesser, særleg på kjerneområda mjølk og kjøt.

Ei regional EFTA-avtale med EU, kunne det vere ein fordel for landbruket?

Problemet her er at Sveits har for store eksport-interesser på fleire område. På landbruket gjeld dette til dømes ost. Sveits har allereie inngått avtale om frihandel på ost, og forhandlar om frihandelsavtale for heile landbruket med EU. Det ville kunne føre til at EU (sannsynlegvis med sveitsisk støtte) ville krevje det same inn til Noreg.

Ei handels- og samarbeidsavtale, ville det vere eit betre alternativ for landbruket?

Det kunne ha vore ynskjeleg og betre for landbruket, men eg trur det ville vere vanskeleg å få EU med på det. Slik situasjonen er no har EU verken tid eller kapasitet til å gå inn i eit så krevjande system. Både vi og dei ville drukne i formalia. Sterke krefter i EU ynskjer seg ein paneuropeisk marknad. Dette går i motsett retning. Vi er igjen tilbake til WTO-regelverket, der det er forutsett at etablert handel blir vidareført.

Korleis ville det sett ut om ein ikkje hadde noko form for avtale med EU og berre WTO-avtala gjaldt?

Vi har på eit eller anna vis hatt avtale med EU langt tilbake i tid. Det er urealistisk å sjå for seg at det ikkje blir ei form for avtale mellom EU og Noreg. Men dess meir omfattande ei framtidig WTO-avtale blir, dess mindre betydning får bilaterale og regionale avtaler. Men vi er ikkje der på ei lang stund enno. Noreg som

nettoimportør av landbruksvarer er attraktive for heile verda. Tenker vi kynisk burde vi stå friare til å utnytte verdsmarknaden for det den er verdt, og importere frå der det er billigast.

– Uten EØS kunne vi gjenopprettet den veterinære grensekontrollen

– Vi kunne brukt færre midler på overvåkningsprogrammer og satset mer på utvikling av norsk folkehelse, dyrevelferd og dyrehelse, forklarer veterinærene

Ivar Hellesnes og Eystein Skjerve intervjuet av Morten Harper

Ivar Hellesnes er veterinær og seniorrådgiver i Mattilsynet. Han var en sentral drivkraft i Trygg mat-kampanjen og har skrevet en rekke artikler og hefter om handel med mat og dyr i Nei til EUs skriftserie. Eystein Skjerve er professor ved Norges veterinærhøgskole. Han var en av forfatterne av rapporten *Matvarekvalitet, dyrehelse og internasjonal handel*, som Den norske veterinærforening utarbeidet for å vurdere konsekvensene av den da kommende veterinæravtalen med EU.

Hva ville skje hvis Norge sa opp EØS-avtalen og nullstilte oss i forhold til veterinæravtalen fra 1999?

Dette er et innfløkt område, men noen punkter kan vi peke på. Uten en EØS avtale ville en kunne opprettholdt grensekontrollen og i større grad brukt mer føre-var prinsippet. Dette gjelder det veterinære området, men også komplekse områder som bruk av genmodifiserte varer i landbruk og matindustri.

Hva kunne dette betyr for Mattilsynets virksomhet?

Mattilsynet kunne redusert omfanget av mange

overvåkingsprogrammer og satset større ressurser på utvikling av norsk folkehelse, dyrevelferd og dyrehelse. En kunne beholdt offentlige laboratorier med sin tilhørende kompetanse på matområdet – av stor betydning for tilsynets kompetanse på lang sikt.

Ville ikke norske regler bli utdatert uten EØS-koblingen til utvikling av nytt regelverk?

En ville fått vesentlig større frihet når det gjelder modernisering av regelverk, og kunne ta tilbake regelforståelsen ved at alt regelverk kan finnes i form av forskrifter (på norsk og uten henvising til kryptiske forordninger).

Prosjektet Alternativer til dagens EØS-avtale beskriver en rekke ulike alternativer til EØS. Er det noen av disse alternativene som særlig ivaretar hensynet til veterinærkontroll og mattrygghet?

Dagens EØS-avtale gjør at regelverket og tilsynet blir veldig stivbeint og vanskelig å utvikle i en faglig fornuftig retning. Dilemmaet med å bruke handlingsrommet i EØS er at dette i seg selv er en svært omfattende prosess. Derfor vil det i praksis bare være en oppsigelse av EØS-avtalen som vil gi oss et betydelig større handlingsrom.

«Det er feil at ja-siden ikke vil ha en folkeavstemning... Europabevegelsen er veldig opptatt av å få opp en EU-debatt så fort som mulig.»

Europabevegelsens generalsekretær Trygve Nordby, ABC Nyheter 7. mars 2011.

Et sterkt Nei til EU er den beste garantien mot at ja-siden prøver seg igjen. Som medlem får du avisen Standpunkt seks ganger i året.

Meld deg inn i Nei til EU! Klipp ut og send inn.

- Jeg vil bli medlem i Nei til EU (kr 150,- første året)
- Jeg vil bli medlem med studentrabatt (kr 50,-)
- Jeg vil bli medlem i Ungdom mot EU (kr 50,-)
- Jeg vil bli husstandsmedlem (kr 100,-)

NAVN:

ADRESSE:

POSTNUMMER OG STED:

E-POST:

**Du kan
også melde
deg inn via
SMS:**

«NTEU navn
og adresse» til
2090

Nei til EU

Svarsending 0331
0090 Oslo

Norge har vår egen landbrukspolitikk utenfor EU, men EØS-avtalen slår innover landbruket med en tyngde få hadde sett for seg da avtalen ble inngått. Rundt 40 prosent av alle EØS-reglene handler om landbruk. Mat- og veterinærområdet er styrt av EØS-avtalen, handelen med landbruksvarer er liberalisert, bo- og driveplikten saumfares og stadig nye genmodifiserte produkter (GMO) må vurderes. Dette heftet beskriver de ulike måtene EØS-avtalen påvirker norsk landbruk, og undersøker hvordan forholdet til EU på landbruksområdet ville vært uten EØS.

